

KARTOGRAFİK GÖSTERİM ve İLETİŞİMDE KARTOKARİKATÜRLER

Murat TANRIKULU*

Öz

Kartografik gösterim, mekânı ve mekânın çeşitli özelliklerini harita ve harita benzeri gösterimler vasıtasıyla, her kademedeki okura sunma faaliyetidir. Burada mekân; Dünya'nın ve diğer gezegenlerin bütünü ya da bir bölümü olabileceği gibi okur da ilgili meslek grupları, her kesimden halk, öğrenciler ve çeşitli kademelerdeki yöneticiler olabilir. Haritalarda mekâna ait bilgiler, haritayı oluşturan diğer özelliklerle birlikte, amaca uygun olarak genelleştirilmiş, sadeleştirilmiş, sınıflandırılmış ve sembolize edilmiş olarak verilir. Okurun, kodlanan bilgileri kendi entelektüel düzeyiyle alması/alabilmesiyle de kartografik iletişim gerçekleşir. Kartografik iletişim ve gösterimde yukarıda "harita benzeri gösterimler" kısmıyla ifade edilen/edilebilecekler arasında yaygın bir kullanım alanına sahip olan kartokarikatürler de yer almaktadır. Fransızca'da cartocaricatur, İngilizce'de ise cartoon map, comix map olarak ifade edilen kavram, Türkçeye Fransızca'dan girmiş olup karikatür harita anlamına gelmektedir. Karikatüristik haritalar olan kartokarikatürler, bir kurallar bütünü içinde çizilen olağan haritalarla benzerlikler ve farklılıklar arz etmektedir. Benzerlikler, farklılıklar ve kartokarikatürlerin yaygın kullanım alanlarının izahı makalenin amacını oluşturmaktadır. Ayrıca kartokarikatürlerin coğrafi yazın alanına kazandırılması da amaçlar arasındadır. Konu, ulaşılan kaynaklar değerlendirildiğinde, burada ele alınış tarzıyla ne ülke içinde ve ne de Batı ülkelerinde daha önce çalışılmamıştır. Makalede yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji ve örneklendirme kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: kartografya, kartografik temsil, kartografik iletişim, harita, kartokarikatür.

CARTOCARICATURES IN CARTOGRAPHIC REPRESENTATION AND COMMUNICATION

Abstract

Cartographic representation, the place and the various features of the place by means of map and map-like displays, is the activity of presenting reading from all levels. Here, the space can be the whole or a part of the Earth and other planets, or it can be the people, students and administrators from all walks of life. Information on the map is given in generalized, simplified, classified and symbolized, along with other features that make up the map. Cartographic communication also occurs when the reader can get the coded information at his own intellectual level. In the cartographic representation and communication there are cartocaricatur/cartoonmaps, which have a common usage are among those mentioned in the map-like representation section above. Cartocaricatur in English, cartocaricatur, cartoonmap, Comixmap is expressed in terms such as the concept, which means cartoonmap into Turkish as cartocaricatur. The purpose of the paper is to identify similarities and differences and explain the common use areas of cartocaricatur. It is also aimed to gain cartocaricatures to the geographical area. The subject has never been studied in this way. In this article, phenomenology and sampling of qualitative research methods were used.

Key words: cartography, cartographic representation, cartographic communication, map, cartocaricatur.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, kutlukul@gmail.com

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

A. GİRİŞ

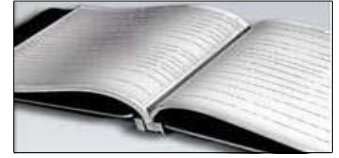
Kartografya, harita ve harita benzeri gösterimler ile bu gösterimlerde kullanılan grafik işaretlerin özelliklerini araştıran, haritanın çizimsel tasarım, basım ve kullanım yöntemlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan bir bilim dalıdır. Kısaca “harita yapım bilimi, sanat ve teknolojisi” anlamına gelmektedir ve mekânsal bilgi toplamadan kullanmaya kadar tüm üretim işlemlerini ve her türlü harita kullanımını içermektedir. Başka bir ifadeyle, kartografya; “haritalar yardımıyla mekânsal nesnelere ve aralarındaki ilişkileri analiz etme, yorumlama ve iletme bilim, sanat ve teknolojisidir.” Terim olarak kartografya “carta, charta” kelimeleri ile yazmak, çizerek betimlemek anlamına gelen “graphia” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir ve “kâğıt üzerine resmetme” anlamındadır. Kartograf ise “karte”, “carta”, “karta” kelimeleri ile yazan, çizerek betimlemeyen anlamına gelen “graph” kelimelerinin birleşmesinden oluşturulmuştur ve “kâğıt üzerine resmeden, çizen kişi” anlamındadır. Diğer bir ifade ile “harita yapım bilimi, sanatı ve teknolojisi ile uğraşan sanatçı/ bilim insanıdır (Tanrıku, 2013: 16). Karikatür ve karikatürist; insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim ile bu resmi çizen sanatçı kişidir. Kartokarikatür ise Fransızca harita anlamına gelen carte/karto ve yine Fransızca caricature/karikatür kelimelerinin birleşmesinden oluşan bir kavramdır. Genel olarak insan, toplum, ülke, kıta, nihayet dünyanın bütünü ve hatta diğer gezegenlerle ilgili konularda propaganda, eğitime, yerme, tanıtma, düşündürme ve güldürme amacıyla abartılı bir biçimde çizilen harita ve benzeri resimlerdir. Burada çizimi yapan bir kartograf olabileceği gibi bir karikatürist de olabilir. Harita yapmanın bir sanat ve kartografinin de bir sanatçı olması gibi kartokarikatür ve karikatürist de sanat ve sanatçıyı ifade etmektedir. Makalenin devamında kavram olarak "kartokarikatür" kullanılacaktır.

B. YÖNTEM

Yöntem olarak; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji ve örneklendirme kullanılmıştır. Fenomenoloji; fenomenler, olaylar, durumlar, deneyimler veya kavramları kullanarak olayları açıklığa kavuşturmayı ve soruna çözüm bulmayı amaçlar. Diğer bir ifadeyle fenomenoloji, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu anlamda bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve diğer., 2006: 23). Örneklendirme ise fenomenlerin, olay ve olguların anlaşılmasında bir pekiştirici görevi görür.

C. HARİTA ve KARTOKARİKATÜRLERİN BENZER ve FARKLI ÖZELLİKLERİ

Haritalar ile kartokarikatür/karikatür haritalar birlikte değerlendirildiğinde, aralarında hem benzer ve hem de farklı özelliklerinin olduğu görülür.

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

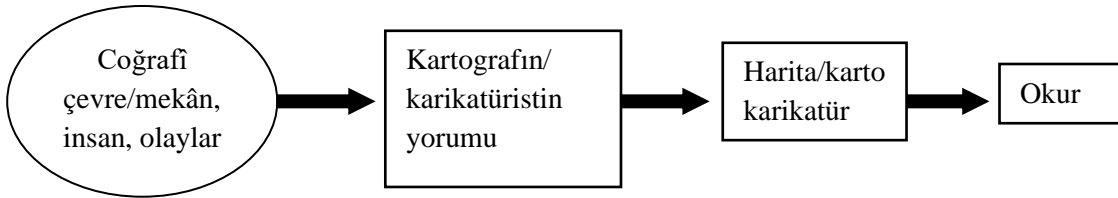
Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

C. 1. Harita ve Kartokarikatürler Arasındaki Benzerlikler

C. 1. a. Arthur H. Robinson'un 1952 yılında yayınladığı *'The Look of Maps* (Robinson, 1952: 15) adlı eserinde kartografyanın bir iletişim bilimi olduğunu dile getirmiştir. Bu bilimin eseri olan harita da görsel bir iletişim aracıdır ve kodlanmış belirli mesajların iletiminde bir araç olarak hizmet vermektedir. Benzer bir durum kartokarikatürler için de geçerlidir. Bunu MacEachren'in kartografyanın bilgi iletiminde bir süreç olarak kullanılmasının şematik çiziminden yararlanarak Şekil 1'deki gösterilebilir (Şekil 1).

Şekil 1: Kartografyanın ve kartokarikatürün bilgi iletiminde bir süreç olarak kullanılmasının şematik tasviri. Kaynak: MacEachren. (2004. How Maps Work, s. 3'ten yararlanarak).

C. 1. b. Kartograf ile harita okuru arasında birtakım engeller ve sorunlar olabildiği gibi karikatürist ve kartokarikatürler ile okurları arasında da benzer engel ve sorunlar olabilir. Bunlar; okurun perspektif veya mekâna ait özellikleri algılama kabiliyeti, sembolik sistemi anlama (açıklayıcı bilgileri anlama kabiliyeti gibi), hedefler, davranışlar, zamanı değerlendirme, zekilik, önbilgiler ve önyargılardır. Diğer bir ifadeyle okurda bir hazır bulunmuşluk halinin bulunup bulunmadığı durumudur.

C. 2. Harita ve Kartokarikatürler Arasındaki Farklılıklar

C. 2. a. Haritalar, genel olarak ölçek, başlık, kenar bilgileri, çerçeve ve estetikliği bir arada bulunduran, sadeleştirilmiş, genelleştirilmiş, sınıflandırılmış ve sembolize edilmiş projeksiyonlu çizimlerdir. Bu çizimler Dünya'nın bütünüyle, bir bölümüyle ya da diğer gezegenlerle ilgili olabilir. Bu tür haritalar kurallara göre çizilmiş olağan haritalardır. Oysa kartokarikatürlerde belirtilen kuralların birçoğu aranmaz. Çizimler, Dünya'nın bütünü, bir bölümünü ya da diğer gezegenleri konu alsa da sadeleştirme, genelleştirme ve sembolleştirme dışında diğer özellikleri barındırmazlar ve çoğu zaman bir abartı, bir aşırılık söz konusudur. Ayrıca kartokarikatürlerdeki sembolleştirme, çizimi yapılan alanın içeriğine yönelik değil, doğrudan alana yöneliktir.

C. 2. b. Olağan haritalar, çeşitli ölçeklerde düzlem üzerinde ders kitapları, atlaslar, duvar haritaları, cep haritaları olarak basılı formda kağıt, kumaş, deri vb. üzerinde olabileceği gibi kabartma formda ve dijital ekran (bilgisayar, cep telefonu, elektronik billboard vb.) formlarında da bulunabilir. Kartokarikatürler ise daha çok gazete ve dergi sayfaları ile benzer amaçlara hizmet eden dijital ortamlarda ve düzeye uygun yardımcı ders materyallerinde bulunurlar.

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

C. 2. c. Olağan haritaların hazırlanması, çizimi ve yayımı yasa ve yönetmelikler çerçevesinde Milli Savunma Bakanlığı, Harita Genel Müdürlüğü'nün denetimi ve iznine bağlıdır. Ancak kartokarikatürler için bu durum henüz söz konusu değildir. En azından eğitim, tanıtım, turizm, logo ve reklam amaçlı hazırlanan kartokarikatürler de ya aynı kurumun denetimine açık olmalıdır ya da denetimi, yetkilendirmeye Türk Coğrafya Kurumu gibi meslek örgütlerine bırakılmalıdır.

D. HARİTA ve KARTOKARİKATÜRLERDE İMGESEL ANLAM

Harita ve kartokarikatürler, açık ya da gizli imgesel anlamlar içerirler. Haritalarla haritacılık, sergileme ve hudut çizme ekonomisinin tam kalbinde yer almaktadır. Dünya uzun süredir genişlemekte olan kapitalizm ve milliyetçiliğin bir simgesi halini almıştır ve bu imgesel işlev temsilleri coğrafi erişim, hız ve güç hakkında bilgilendirmeye devam etmektedir (Pickles, 2013: 76). Burada kapitalizmin, sömürünün, katliamların, barbarlığın, açlık ve susuzluğun, çevre kirliliğinin görsel ve imgesel metaları hem olağan haritalar ve hem de sonraki sayfalarda örnekleri verilecek olan kartokarikatürler olmuştur.

Coğrafi haritanın bir imge haline bürünebilmesi için, yeterince özgün bir alanı temsil etmesi gerekmektedir. Her hâlükârda, bir ülke veya bölge şeklini alan çizgisel bir işaret, ancak söz konusu şeklin (görsel bellekle ilişkili olarak) ve bu şeklin içerdiği yan anlamın (bu durumda, Türkiye) kişinin belleğine nüfuz etmesini sağlayacak, öğretici bir sürecin devreye girebilmesi koşuluyla bir imge" olarak nitelendirilebilir. Bunun dışında, aynı eğitici süreç sayesinde ve ardından medya aracılığıyla belirli bir yan anlam yüklü bazı kavramlar (özellikle de vatan kavramı), hedeflenen objeye hızlıca eklenirler. Böylelikle haritanın yarattığı zihinsel temsil artık sadece coğrafi entelektüel bir içeriğe sahip olmakla kalmaz, duygusal öğe noktalarına da dokunmaya başlar. Haritalar, basit düzey ve ölçekte çekilmiş bir fotoğraf görüntüsü değildir. Ada halinde olan ülke veya bölgeler hariç, idari bölgelerin uzaydan da fotoğrafı çekilemez. Çünkü "idari bölge" kavramı siyasi sınırları içerir ve bu sınırlar da çoğu kez maddi değildir. Aynı şekilde bir çizgiler bütünü, okurun imgelemine" örneğin dikdörtgen şeklinin Türkiye'yi veya başka bir ülkeyi çağrıştırmaları için, bazı işaretleri okuyup yorumlamayı sağlayacak bir görsel eğitimden geçilmiş olmayı gerektirmektedir. Sözü edilen durum öncelikle okul sıralarında, ardından medya ortamında oluşturulan ve şekillerin belirli sınırlar kapsamında (toprak parçasının tanınabilirliğini ve aidiyetini belirleyen sınırlarına uyularak) sadeleştirilmesini içeren bir kültürün ürünüdür. Öncelikle, bir ülke veya bölgenin dış hatlarını tamamlayan çizgi, temel olarak alınır. Bu çizginin kendi başına bir anlamı yoktur; ona anlam yükleyen, bizzat kendi şeklidir. Bir ülkenin gerçek sınırları ve harita üzerinde betimlenmesi arasındaki süreçte, görselleştirmenin bir sadeleştirme işleminden geçmesi gerekmektedir. Bu işlem, belli bir aşırılığa, abartıya vardırılabılır. Örneğin, eş kenar altıgen şekli, belli bir bağlamda Fransa'yı çağrıştırmaktadır. Öyle ki, bu ülke genellikle Hexagone (altıgen) olarak adlandırılır. Hexagonal (altı köşeli) sözü ise Fransız ile eş anlamlıdır. Ama bu şekil Fransa vatandaşı olmayan bir kişi için herhangi bir anlam ifade etmez. Bu şeklin, Fransa ile bağlantılı hale gelmesini sağlayan belli bir bağlamın dışında hiçbir anlamı yoktur. Bu bağlamın dışına çıkıldığında herhangi bir altıgen Fransa'yı, aynı

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

şekilde yatay düzlemde uzatılmış bir dikdörtgen de imgesel olarak hiçbir zaman Türkiye'yi betimlemeyecektir.

Buraya kadar şunu anlamış olduk: Harita, fiziksel (deformasyonlar, düşsel coğrafyalar) ve bilimsel dönüşümlere uğramaktadır. Harita, özelliğinden "ülkenin sembolü" olma, özelliğine geçmekte; bu özellikle de bir ülkenin haritası olma şeklini ve imgesini taşıyan ama tamamen farklı bir şey tarafından (bir ev, bir insan, bir nesne) simgeleştirilebilmektedir. Bununla birlikte, bu dönüşümler ve başkalaşmalarda kullanılan imge, haritanın bilimsel özelliğini hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Tıpkı, harita üzerindeki imgenin kendi içinde bazı nitelikleri taşıması gibi bir durumdur söz konusu olan: Bir ölçüde deformasyon veya sadeleştirmeye maruz kalabilen şekil ve yönlendirme (Copeaux, 2012: 209-210). Bu dönüşümlerin ve deformasyonların bir yerinde kartokarikatürler de yer almaktadır (Şekil 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

E. KARTOKARIKATÜRLERDE AMAÇ

Kartokarikatürler tıpkı haritalar gibi bir bilginin, bir olayın, bir duygunun iletimine, diğer bir söyleyişle bir amaca yönelik olarak çizilirler. Kartokarikatürlerin çiziliş amaçları genel manada propaganda, eğitim, hiciv/yergi, logo, reklam ve tanıtımdır. Mizah ise doğası gereği bu çizimlerin bazılarında olması gereken bir durumdur. Kartokarikatürlerin çiziliş amaçları:

E. 1. Propaganda ve kartokarikatür

Propaganda bir öğretinin düzenli ve sistematik olarak yayılması, bir fikrin duyurulması anlamına gelir. Sosyal psikologlara göre propaganda, yalın olarak tüm iletişim ve tanıtımı kapsayan fikir ve kanaatleri etkilemek amacıyla yapılan bir girişimi ifade eder. Dar anlamıyla ise propaganda, toplumu etkilemek amacıyla simgeler ve semboller aracılığıyla bireylerin ve grupların inançlarını tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönündeki sistemli gayretlerin tümüne verilen addır. Propaganda tek yönlüdür. Bir çeşit monolog olarak algılanabilir. Propaganda sürecinde kabul ettirilmek istenen düşünceler sistemi veya örgüt aynı kalacak, yalnızca hedef kitlenin düşünce ve davranışlarında değişiklik beklenmektedir.

Propagandayı yaymak için kullanılan araçlar arasında haberler, hükümet raporları, tarihin tekrar yazılması, uydurma bilim, gazete ve dergiler, kitaplar, broşürler, propaganda filmleri, dijital oyunlar, radyo, televizyon, posterler, posta pulları, logolar, haritalar ve bununla ilintili olarak kartokarikatürleri sayabiliriz. Tüm bu sayılanlar, radyo ve televizyonda propaganda haberlerinde, gazete ve dergilerde, güncel olaylarda, konuşma programlarının içinde veya reklam olarak yer alabilir.

Haritaların ve kartokarikatürlerin propaganda amaçlı kullanımı 150-200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ancak özellikle Birinci Dünya Savaşı ve bunu takip eden yıllarda ve İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Yaygınlaşmasında harita ve haritacılığın önemini kavramış olan savaşan ülkelerin Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya'nın, birbirlerine karşı askeri, teknolojik ve psikolojik harp teknikleri uygulamaları etkili olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi olarak kabul edilen 1945-1990 yılları

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

arasında ise propaganda haritacılığı kıtalar arası balistik nükleer ve kimyasal başlık taşıyabilen füzelerin vurabilecekleri alanların haritalarının karşılıklı olarak yayınlanmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Soğuk Savaş Dönemi 1990’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla sona ermiş olmakla birlikte haritacılık ve propaganda haritacılığı, 1970’li yıllarda gelişmeye başlayan uydu teknolojileri, dijital boyutta yeni tekniklerle (GIS/CBS, Uzaktan Algılama) gelişmesine devam etmiştir. Burada Pickles’in “Üçüncü Temsil Krizi: Bozulma, Hata ve Propaganda Haritaları” bölümündeki görüşlerine değinmek haritaların propaganda amaçlı nasıl kullanıldığını anlamamızda faydalı olacaktır. Pickles bu konudaki görüşlerini, “Değinmek istediğim üçüncü temsil krizi, tüm haritaları ilgilendiren seçici ilgilerden kaynaklanmaktadır. Bu aynı zamanda modern haritacılıktaki bozulmanın iki bağımlı anlamıyla başa çıkma yöntemleriyle ilintilidir “Hata ve aldatmaca.” Bilimsel haritacılığın nesnelci iddialarının propaganda ve popüler haritaların ele alınışlarıyla birlikte değerlendirilme yöntemlerine odaklanıyorum. Bu konuyla uğraşırken propaganda ve popüler haritalar, yazın yeteneği ve rakamlardan anlama, terimlerinden türetilen “grafik anlayışı”, bir tür “kartohipnoz”, “büyülü”, “savaş aleti”, “ikna edici” ve bir tür “propaganda aracı” olarak adlandırılan haritacılığı genel ilkelerinden uzaklaştırmıştır. Propaganda haritacısı bir savı desteklemek, bilgileri çarpıtmak ve bunları harita okuyucusunu belli bir bakış açısını yönlendirmeye çalışacak şekilde gösterebilmek için kasıtlı bir şekilde bilgi seçen kişidir. Propagandacı, haritanın üretimini, hesaplanmış bir ‘ikna haritacılığı’nın uygulaması olarak görerek azami görsel etki için yapılandırır (Pickles, 2013: 76)” şeklinde ifade etmektedir. Pickles’in burada dile getirdikleri, haritaların nasıl kötü amaçlar için kullanılabilmesine, okurun nasıl yönlendirilip, yanıltılabileceğine de işaret etmektedir.

Haritaların sözü edildiği gibi geçmişte ve günümüzde propaganda amaçlı kullanımları olmakla birlikte yine sözü edildiği gibi bilimsel haritacılığın genel ilkelerinin, diğer bir ifadeyle olağan haritaların dışında bu amaç için çizilen kartokarikatürlerin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Propaganda için olağan haritaların yerine kartokarikatürlerin kullanılmasında MacEachren’in ifade ettiği iletişim sürecindeki aşamaların etkili olduğu açıktır. Ancak her ikisinin de iletişim aşamaları ile okurda aranan entelektüel düzey benzer olsa da gazete, dergi, broşür, TV, İnternet, billboard gibi medya araçları yoluyla okurun kartokarikatürlere ulaşması daha kolaydır. Diğer yandan, çizimlerde her kesimin anlayabileceği dünya, kıta ve ülkelerle somutlaşmış imgeler yaygındır. Bu imgesel yaklaşımda Hitler Almanya’sı bir ahtapot, Osmanlı Devleti, başı ve gözü Batı’ya dönük ayakları Asya’da fesli bir Osmanlı erkeği ya da sultan, ABD, Sam amca ya da Amerikan kartalı, Rusya ise bir ayıyla gösterilebilmiştir (Şekil 2).

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 2: I. Dünya Savaşı arifesinde çizilen propaganda amaçlı kartokarikatürler. K: URL-1

Kartokarikatürlere konu olan durumlar; devletlerin iç ve dış politikaları, hedeflere ulaşmak için seçilen yol ve yöntemlerin aynı şekilde ülke içinde ve dışında farklı anlaşılması ve yansımaları olarak sayılabilir. Genellikle çizimlere mizahi bir yaklaşımla imgesel ya da sembolik bir vurgu yüklenerek bir metafor oluşturulurken aynı zamanda beklenen ile olagelenin farklılığı ile görselleştirmede bir hiciv/yergi, bir aşağılama/tahkir ya da yüceltme söz konusu olabilmiştir. Burada hangi mesajın nasıl iletileceği, kim tarafından nasıl algılanacağı çizerin ülkesi, olaylara yaklaşımı ve hedeflenen kitleyle doğrudan ilgili olmuştur.

E. 2. Kartokarikatürler ve Eğitim-Öğretim

Bilimin amacı; genel olarak ister dedüktif (tümdengelimsel), ister indüktif (tümevarımsal) uygulamalar ve isterse bu ikisinin birlikte kullanılmasını içeren bir uygulama olan abdaksiyon ya da diğer yöntemler yoluyla olsun Yer'e ve evrene ait doğru bilgilere ulaşmak, doğal ve toplumsal olanı anlaşılır kılmak, sorunlara çözümler üretmek ve yaşamı kolaylaştırmaktır. Bilim olarak coğrafya'nın amacı da budur. Bu amaca ulaşmak için tüm diğer bilimler gibi kendine has yol, yöntem ve ilkelerden yararlanır. Dağılım ilkesi bu ilkelerden biridir ve Coğrafya olay ve olguların dağılımını göstermek için haritaları kullanır. Harita, coğrafya için o kadar önemli bir materyaldir ki harita denilince coğrafya ve coğrafya denilince harita aklı gelir. Harita, coğrafya biliminin ve coğrafyaya ilgi duyan her kademedeki insanın dünyaya ve evrene açılan, bakan gözüdür. Coğrafyacı ya da kartograf, mekanda gördüklerini genelleştirir, sadeleştirir ve kodlayarak haritaları oluşturur. Oluşturulan haritaların servis edilmesiyle de ilgili her kesimden insanın ilgisi ölçüsünde kodlanan bu bilgileri görmesi sağlanır. Bu haliyle harita, daha önce de vurgulandığı gibi, oluşturulduğu dönemde çizer ve okur arasında; sonrasında ise geçmişten günümüze, günümüzde ve günümüzden geleceğe bilgi ulaştırır/ulaştıracak olan bir iletişim aracıdır. İletişim görevinin eksiksiz yerine getirilmesi durumunda haritadan yararlananların da geçmişe, günümüze ve geleceğe açılan gözü

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

durumundadır. Öğrenmenin % 70'inin görme duyusuyla gerçekleştiği düşünüldüğünde haritanın önemi daha açık olarak anlaşılır. Harita ve küre kullanmadan coğrafya öğretimi olanaklı değildir. Ancak haritalardan herhangi bir amaç için olduğu gibi öğretim amaçlı yararlanma, haritayı anlayabilme ve okuyabilme; bir hazır bulunmuşluk halini, bir öğrenmeyi ve bir entelektüelliği de gerektirir. Özellikle okul öncesi, ilk öğretim ve hatta orta öğretimde, sınıf ortamlarındaki standartlara göre çizilmiş (dijital, basılı ya da kabartma) olağan haritalarla öğrenme, ilgili grubun yaşı, hazır bulunmuşluk hali ve entelektüel düzeyi düşünüldüğünde zorluklar içermektedir ve sorunludur. Edinilen tecrübeler de bu yöndedir. Okul öncesinden başlayarak ilk ve orta öğretimde bu zorlukların aşılması, coğrafya öğretimi ve harita bilgisi konularının daha kolay ve eğlenceli hale gelebilmesi, öğrenen kesimde uygun yaş, hazır bulunmuşluk hali ve sonrasında entelektüelliğin sağlanabilmesi için olağan haritalar yerine karikatür haritaların kullanılması daha uygundur (Tanrıku, 2019: 34-40).

Haritanın iletişim işlevini yerine getirebilmesi için okurun belirli bir entelektüel düzeyde olması gerektiğine daha önce değinilmişti. Bu düzey, aynı zamanda ilköğretimden başlayarak üniversiteye kadar çocuklarımıza öğretmeyi amaçladığımız ve öğrettiklerimizin de beceriye dönüşmesini istediğimiz bir bilgi ve beceri düzeyidir. Harita bilgisi ülkemizde ilköğretim düzeyinde sosyal bilgiler 4, 5, 6. sınıf derslerinde, ortaöğretim düzeyinde de 9. sınıf coğrafya dersinde öğretilir. Üniversitelerin tapu ve kadastro, harita mühendisliği, inşaat mühendisliği, coğrafya ve coğrafya öğretmenliği bölümlerinde ise matematik coğrafya, kartografya, harita bilgisi ya da coğrafi bilgi sistemleri derslerinde öğretilir. İlgili bölümlerde harita bilgisinin öğretimi, teorik ve uygulamalı yöntemle gerçekleştirilir. Teorik öğretim sınıf ortamında yapılır ve büyük ölçekli haritalar ya da duvar haritaları üzerinde sınırlı uygulamalar içerir. Uygulamalı öğretimde ise teorik bilgilerin arazi çalışmaları sonucunda somutlaştırılması sağlanır. Her iki öğretimde de öğrencilere birtakım coğrafi becerilerin kazandırılması esas amaçtır (Tanrıku, 2010: 123). Michaelis, Hall ve Cliffs (1988), harita ve küre kullanım becerisi olarak semboller, konum, yön bulma ve yönler, ölçek ve uzaklık, karşılaştırmalar ve çıkarım yapma olarak sıralamıştır (Michaelis, Hall ve Cliffs, 2008: 333-334).

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 3: Öğretim amaçlı hazırlanmış kıtalar ve okyanuslar kartokarikatürü. K: URL-2

Sözü edilen becerilerin yerleştirilmesi, her kademede uygun eğitim ve öğretim yöntemleri yanında uygun materyal seçimini de zorunlu kılar. Harita becerilerinin erken dönemde kazandırılmasında kurallara göre çizilmiş, kodlanmış ve genelleştirilmiş olağan haritalar yerine yalnızca bir beceriye yönelik hazırlanmış kartokarikatürlerin kullanımı, hem haritaya, hem yaşanan yere ve ülkeye hem de dünyaya yönelik imgesel izlenimlerin yerleşmesini sağlarken öğretme ve öğrenme sürecini daha eğlenceli hale getirerek kolaylaştıracaktır. Erken dönemde başlayan ve amacına ulaşmış olan kartokarikatürlerle öğrenme, aynı zamanda ilerleyen öğretim kademeleri için bir alt yapı, bir hazır bulunmuşluk da oluşturacaktır. Kartokarikatürler, Batılı ülkelerde bir öğretim materyali olarak çok uzun bir süredir yaygın olarak kullanılmaktadır. Öyle ki ABD ve Avrupa ülkelerinin birçoğunda ülkelerin, bölgelerin, eyaletlerin, kentlerin kartokarikatürleri alt düzey okullarda eğitim amaçlı kullanılırken turizm ve tanıtım amaçlı hazırlanan kartokarikatürler de her kesimden okura hitap edebilmektedir (Şekil 3, 4). Ülkemizde ise bu materyallerin kullanımı oldukça yenidir ve yaygınlaşma aşamasındadır. Bu aşamada Türkiye'de ilk ve orta öğretim için kartokarikatürler gibi öğretim materyallerinin hazırlanması denetimsiz yapılmamalı, kartograflar ve coğrafyacılar gibi haritayla doğrudan ilgili meslek gruplarının ve akademinin kontrolünde olmalıdır.

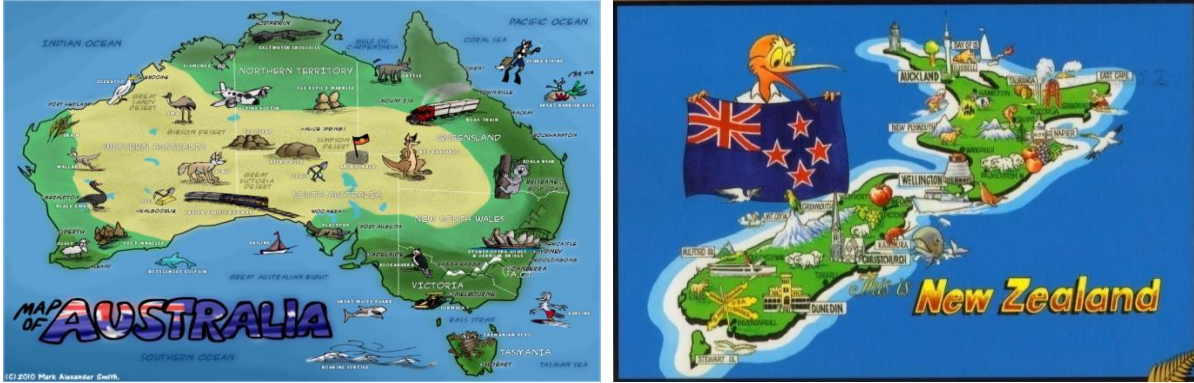
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 3: Eğitim amaçlı hazırlanmış Avustralya ve Yeni Zelanda kartokarikatürleri. K: URL-3

Haritalar, keşfetme, hükmetme ve sömürü geleneğinin bir parçası olarak özellikle XIV. yüzyıldan itibaren Batılı kaptan, komutan ve diğer devlet adamlarının oda, duvar ve masalarını süslemeye başlamıştır. Stratejik önemi ve değeri anlaşılana kadar da konvansiyonel olarak alınıp satılan bir meta olmuştur. Stratejik öneminin anlaşılmasıyla, üretimi daha çok resmi kurum ve kuruluşlarca yapılmış; alınıp satılması yasaklanmış ya da büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. XIX ve XX. yüzyılda ise bilgiye ulaşım ve her türden harita üretimi kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. Böylece gizlilik büyük ölçüde ortadan kalkmış, isteyen her kesim için neredeyse bütün haritalar ulaşılabilir olmuştur. Ancak daha eski yüzyıllardan kalan ve sanat eseri değeri taşıyan el yapımı haritalar, müzeler ve koleksiyoncular tarafından toplanmış ve sergilenmeye başlanmıştır. Bu nadir antik küre, harita ve parçalı haritaların aynı zamanda ticari ve dekoratif amaçlı emitasyonlarının üretimi işi bir sektör haline gelmiş ve ürünler büyük bir talep görmeye başlanmıştır. Günümüzde basılı, kabartma ve dijital haritalar, kaptan, komutan ve diğer devlet adamlarının oda, duvar ve masalarını süslemeye devam etmektedir. Bununla birlikte dekoratif amaçlı üretilen küre ve haritalar ise bilim insanları, iş adamı, müdür, ceo vb. çalışanların oda, duvar ve masalarını süslemek için yaygın olarak kullanılmaktadır (Tanrıku, 2019: 34-40).

Haritaların yukarıda zikredilen kullanımı, kartokarikatürler için de geçerli olan bir durumdur aslında nerden başlanması gerektiğinin de bir örneğini sunmaktadır. Olağan haritaların yüzyıllardır dekoratif amaçlı kullanımı gibi kartokarikatürler de dekoratif ve öğretim amaçlı olarak Batılı ülkelerde çocukların odalarını süslemekte, yataklarına örtü olabilmekte, küre kalemtraşlar, defter yüzleri, abajurlar ve tavan lambaları vb. coğrafi materyaller şeklinde üretilmekte ve rağbet görmektedir. Böylece okul öncesi ve okul çağı çocukları, odalarını süsleyen amaca uygun hazırlanmış kartokarikatürler ve ellerinin altındaki adı geçen materyaller sayesinde dünyaya, kıtalara, ülkelere, ülkesine, bölgesine ve kentine ait doğru bilgilere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bütün bu uygulamalar aynı zamanda, çocukta coğrafyaya ilgiyi artırmakta, harita ve küre kullanımına yönelik hep zikredilen bir hazır bulunmuşluk hali oluşturmakta, keşfetme ve öğrenme dürtüsünü de canlı tutmaktadır (Şekil 4). Uygulamalar aynı zamanda ülkelerin bilimsel düzeyi, eğitim ve öğretime verilen önem ve toplumsal bilinçle yakından ilgilidir. Ülkemizde bilimsel ve toplumsal bilinç düzeyi, eğitim

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

ve öğretime verilen önem düşünüldüğünde okul öncesi ve okul çağı çocukları için coğrafya bilimi adına bu tür bir hazırlığın yaygın ve yeterli olduğunu söylemek neredeyse olanaksızdır (Tanrıku, 2019: 34-40).

Şekil 4. Öğretim amaçlı hazırlanmış dekoratif çocuk odası duvar kartokarikatürleri. K: URL-3

E. 3. Hiciv ve Kartokarikatürler

Kartokarikatürlerin yaygın olarak kullanıldığı alanlardan biri de hiciv/yergidir. Bu öge esasında karikatür sanatının doğasında olan bir ögedir. Karikatürler aynı zamanda güldürürken düşündürmek, düşündürürken ağlatmak; bir gerçeği, bir sorunu en çarpıcı ve veciz şekilde vurgulamak için yapılan çizimlerdir. Sömürünün, savaş ve katliamların, kıtalar arası eşitsizliğin, yoksulluk ve adaletsizliğin, savurganlığın, çevre kirliliğinin ve çözümsüzlüğün, çarpık kentleşmenin, silahlanma çılgınlığının, cinsiyet ayrımının gösteriminde yaygın olarak kartokarikatürler kullanılmaktadır. Afrika kıtasının yeraltı ve yer üstü kaynaklarının yüzyıllar boyunca Batılı ülkeler tarafından sömürülmesi, Afrika'nın yoksulluğu, küresel ısınmanın ve çevre kirliliğinin son durumu, nesli tehlikede olan hayvanların yaşam mücadelesi kartokarikatürlere en sık konu olan sorunlardır. Şekil 5'te verilen Afrika'nın sömürülmesiyle ilgili olan kartokarikatürde siyah ırkın egemen olduğu kıta haritası çaresiz bir zenci kadın ya da erkek kafasına benzetilirken ten rengi de petrole benzetilerek metafor yaratılmıştır. Böylece içi boşaltılan Afrika ile Batı'nın sömürde ulaştığı boyut çarpıcı bir biçimde vurgulanmıştır (Şekil 5).

İsrail ve Filistin arasındaki mücadele ve İsrail'in aşırı güç kullanımı hem kartokarikatürlere hem de olağan karikatürlere çok sık konu olan bir durumdur. Şekil 5'teki İsrail haritalı kartokarikatürde İsraili'nin bulunduğu bölgede kan ve şiddetin temsilcisi ve tek sorumlusu olduğu vurgulanmaktadır. Fransız karikatür sanatçısı Zeon tarafından çizilen bu kartokarikatürde İsrail haritası bir hançere benzetilerek metafor yaratılmış ve harita hançer,

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

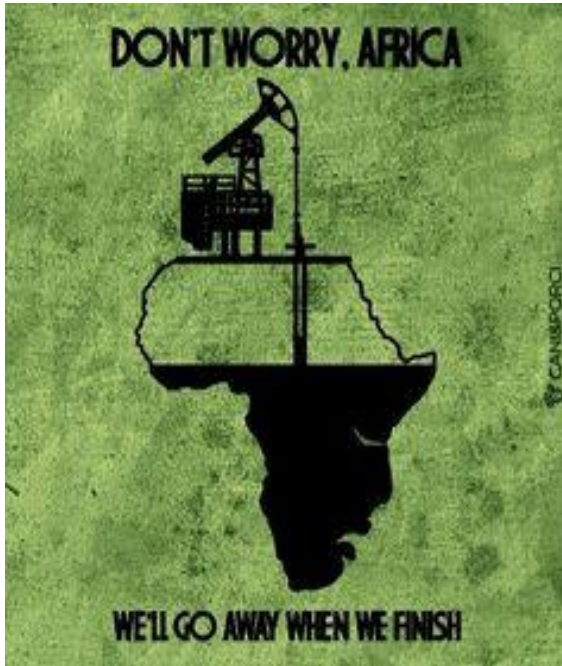
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

onu tutan üniformalı bir kol tarafından Filistinli bir çocuğa saplatılarak vurgu sağlanmıştır. Böylece İsrail'in barbarlığı dünya kamuoyuna sunularak hicvedilmiş ve bu hiciv dünya nezdinde çok etkili olmuştur (Şekil 5). Öyle ki Zeon, bu çizimi sonrası İsrail'in baskısıyla ülkesinde gözaltına alınmış, hakkında dava açılmış ve tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır.

Şekil 5: Sömürü ve Afrika (sol), İsrail'in barbarlığı (sağ) kartokarikatürleri. K: URL-4, 5

Almanca hazırlanan Şekil 6'daki kartokarikatürde ise Dünya'nın içinde bulunduğu insan kaynaklı kirliliğin yaşamı tehdit eder boyuta ulaştığı, bu nedenle imdat sinyali verdiğiyle ilgili bir metafor oluşturulmuştur. Metaforda S.o.S sinyalinin ortasındaki "o" küresel bir dünya haritasıyla tamamlanarak vurgu sağlanmıştır (Şekil 6).

Hiciv amaçlı çizimler faili, ironik, suçlayıcı ve bu yüzden küçük düşürücü olarak gösterirken mağduru da suçtan etkilenmiş, masum, çaresiz ve suçsuz bir kurban olarak vurgulamaktadır. Kartokarikatürlerle, olağan haritalarda gösterilmesi olanaklı olmayan, itham etme, küçük düşürme, yerme, mağdura/mağdurlara ulusal ve uluslararası destek sağlama, daha geniş kitlelere daha hızlı ulaşabilme, kamuoyu oluşturma ve daha hızlı sonuç alma gibi birçok etkinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Şekil 5, 6).

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 6: SoS veren Dünya kartokarikatürü. K: URL-6

E. 4. Tanıtım, Reklam ve Kartokarikatürler

Kartokarikatürlerin reklam, propaganda, eğitim, eleştiri ve tüm diğer kullanım alanlarında söz konusu basitleştirme ve genelleştirmenin aşırı bir noktaya varması mümkün olabilmektedir. Daha öncede değinildiği gibi bunun için bir altıgen, bir dikdörtgen veya başka bir şekil üzerinde, bir coğrafi fenomenin ülkeyle bağlantılı kavramlarla ilişkilendirilmesini sağlayacak işaret ya da işaretlerin bırakılması yeterlidir. Ancak işaretin hem özgün ve hem de harita üzerine aktarılabilir bir öge olması gereklidir. Örneğin 1987 yılında Sümerbank reklamlarında kullanılan logoda bir kalp figürü bulunmaktadır. Bu kalp figürü görüntünün üst ve sol kısmında Marmara ve Trakya'nın sınırlarının yer alması nedeniyle Türkiye ile ilişkilendirilmiştir. Keza hem Marmara Denizi ve hem de Trakya, Türkiye'nin coğrafi haritasının sol üst köşesinde yani kuzeybatısında yer almaktadır. Bu sınırlar, imgenin tanımlanması için bir referans noktası sunmaktadır ve kalp figürünün sadece referans noktasına olan konumundan dolayı, kalp ile Türkiye'yi imgelerde bağdaştırmak/çağrıştırmak kolay olmaktadır. Bir figür ve Türkiye haritasının birlikte oluşturduğu kartokarikatür, onu bir metafora dönüştürürken duygusal bir anlam da yüklemektedir (Şekil 7).

Tanıtım ve reklam amaçlı ikinci bir örnek de ABD eyaletlerinden Arizona'nın tanıtımı ve turistik reklamı için hazırlanmış olan kartokarikatürdür. Arizona'nın çöl bölgesi, bitki örtüsü, Grand Kanyon, dağlık alanlar, göller, ırmaklar, kentler gibi gezilecek ve görülecek yerleri ulaşım ağıyla birlikte bir kartokarikatürde gösterilirken çizim aynı zamanda bir outdoor bota benzetilerek imgesel bir metafor yaratılmıştır. Kartokarikatürde yaratılan metaforla Arizona'ya turistik amaçlarla gelecek gezginlere, eyalette gezilip görülecek yerlerin çokluğu,

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

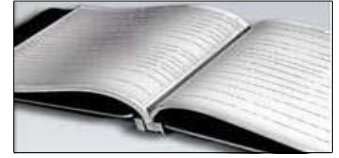
doğal yapının büyük ölçüde korunduğu ve bu alanları gezebilmek için yanlarında outdoor malzemelerin bulundurulması gerekliliği mesajı verilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7: Sümerbank (sol), Arizona (sağ) konulu kartokarikatürleri. K: URL-7, 8

E. 5. Logo ve Kartokarikatürler

Haritanın, bir "logo" olarak gazetelerde siyasi içerikli afişlerde ve özellikle de, "harita-bayrak" kavramının mucidi olan yurtsever eğilimli betimlemelerce sınırlandırılmış bir toprak parçasının kırmızı olarak renklendirilip, üzerine beyaz ay yıldız ilştirilerek kullanılmasıyla birlikte, bir "imge" haline gelmesi ön plana geçer (Copeaux, 2012: 212-214). Örneğin, 1990'lı yıllardan başlayarak günümüzde de varlığını sürdüren Akşam, Sabah veya Türkiye gazetelerinin logolarında bir Türkiye haritası bayrak üzerine yerleştirilmiştir. Böylece Türkiye haritası, genel hatlarıyla dikdörtgeni andıran sınırları sayesinde girintili çıkıntılı bir bayrağa dönüştürülmüştür. "Vatan/Toprak" ile "ulus" kavramlarının birbiriyle bütünleştirilmesi en üst seviyeye taşınarak, haritanın görselliğindeki vatan severlik anlamı sürekli güçlendirilmiştir. Nitekim, söz konusu süreç, bilinçaltına işlenecek kadar eski olduğu için, sadece haritanın sınırlarına bakarak bayrak imgesinin anımsanması, harita-bayrağın her kademedeki görünür olması için yeterli olmaktadır. Ancak daha önce de dile getirildiği üzere kartokarikatürlerin kullanım aşamalarının tamamında olduğu gibi logo olarak hazırlanmasında da özenli olmak ve kontrolü sağlanmak bir zorunluluktur. Zira verilen örneklerden Akşam gazetesinin harita bayrak logosu incelendiğinde eksikliklerin olduğu görülür. Logoda Türk bayrağı şeklini almış olan Türkiye haritası ve sınır çizgisiyle açıkça iki kesimliliği belli olan Kıbrıs adası,

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Türkiye'nin bir parçası gibi kırmızı renkte verilmiş ancak Bozcada ve Gökçeada unutulmuştur. Bu türden hatalar, bir gazete logosu için önemli görülmesi de benzer hataların resmi kurum ve kuruluşların logolarında da bulunması dikkat çekicidir. Bu logolardan biri İçişleri Bakanlığı'nın harita-bayraklı ve Atatürk büstlü twitter logosudur (Şekil 8).

Logonun merkezinde bir harita-bayrak yer almakta, bu bayrağın ay ve yıldızından Türkiye haritasının dört bir yanına dağılan beyaz ışın demeti ve üstte Atatürk büstü bulunmaktadır. Harita-bayrak ve büst dairevi bir dış çizgi ve on altı Türk devletini temsil eden on altı yıldızla kuşatılmaktadır. Logo en dışta yer alan ve yıldızları çevreleyen kesik, dairevi bir çizgiyle tamamlanmaktadır. Bu logoda Türkiye haritası eksiksiz çizilmiş olmakla birlikte harita-bayraktan dağılan ışın demeti Türkiye'nin yalnızca Anadolu topraklarında kalmakta ve Avrupa topraklarına ulaşmamaktadır. Ayrıca ay ve yıldızdan dağılan ışınların sayısı on sekizdir. On sekiz sayısına, kurulmuş ve yıkılmış on altı Türk devleti, artı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ulaşıldığı kabul edilse bile logonun merkezindeki harita-bayrakta Kıbrıs ve KKTC yer almamaktadır. Aynı hata kurumun açık mavi ve koyu mavi zeminli harita-bayrak ve büst içeren logosunda da mevcuttur. Bu türden hatalar kartokarikatürlerin denetime tabi tutulması gerektiği görüşümüzü desteklemenin yanında verilmek istenen mesajda ve oluşturulmak istenen metafora eksikliklere yol açarken iletişim görevini de aksatmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Akşam Gazetesi ve İçişleri Bakanlığı'nın harita-bayraklı logoları. K: URL-9

E. 6. Mizah ve Kartokarikatürler

Kartokarikatürlerde yukarıda sayılan kullanım alanlarına paralel olarak hep bir mizahi yön de olagelmıştır ve harita, mizahi bir yaklaşımın parçası olmuştur. Böylelikle, harita artık sadece coğrafi bir şekil olmaktan çıkar; bir sembol halini alır. Ama karikatür söz konusu olduğunda sembollerin bile kendi içinde anlamlar gizlidir ve kendiliğinden hareketlenirler. Bir haritanın başka bir işaretler sisteminin içine yerleştirilmesi durumunda, kartograf ya da karikatürist, içerdiği yan anlamlar çok daha karmaşık olan bir grafiksel öğenin kullanılması riskini almak

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

zorunda kalır. Bu birleşmenin etkili ve mizahi olabilmesi için tüm hünerini ortaya koyması artık onun işidir. Ama görsel açıdan, söz konusu imgenin haritacılığa özgü bazı sembolik özellikleri kendi için de barındırdığına dikkat çekmek gerekir. Benzeri simgelerin analizi serasında, her ne kadar üstü kapalı olsa da ortak bir bilginin paylaşıldığı varsaymaya dayanan karikatür türünün dikkate alınması gerekmektedir. Umberto Eco'nun ifadesine göre, karikatürist, ideal bir okura yönelmekte; bu okurla aynı kodları paylaşmakta ve bu kodları paylaştığının da bilincinde olmaktadır. Etkili bir söylem geliştirilmesi için bu koşulların oluşması gereklidir; yoksa mizahi çizimlerde öne sürülen mizah unsuru anlaşılabilir. Sözü edilen "kodlar," tüm millet tarafından da paylaşılabilir; siyasi çizgisiyle öne çıkan bir gazetenin okurlarında olduğu gibi daha sınırlı kesimler tarafından da... Bazıları tarafından mizahi ve eğlenceli olarak kabul edilenler, diğerleri tarafından saçma ve zevksiz olarak görülebilir. Sadece ve sadece çizer ile okur arasında ortak referanslar bulunması durumunda, karikatürde gizli olan öğenin ortaya çıkartılmasıyla birlikte, sürpriz, mizah ve hatta kahkaha hissi ortama yayılabilir. Diğer bir ifadeyle kartokarikatürlerde mizah öğesi zaman zaman hicivle de perdelenebilir (Copeaux, 2012: 212-214). Aşağıdaki kartokarikatürler, burada sözü edilenlerin örnekleri durumundadır (Şekil 8-9). İlgili kartokarikatürlerin bu bölümde söylenenlerin ışığında yorumundan kaçınılmış ve bütünüyle okurun bulunduğu konum ve bakış açısına bırakılmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Mizah ve kartokarikatürler. K: URL-10, 11

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

SONUÇ

Sonuç olarak kartokarikatürler, kartografik gösterim ve iletişimin içindedir, onunla organik bağı vardır ve yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Kartokarikatürlerdeki kartografik gösterim ve iletişim, imgelerle ve yüklenen metaforlarla ilgiliyken taşıdığı mizahi unsur da çizerin ülkesi ve dünya görüşüyle yakından ilgilidir. Çizimlerin iletişim görevini yerine getirebilmesi ve anlaşılması ise okurun bir hazır bulunmuşluk hali, entelektüel seviyesi ve çizere göre bulunduğu konumu bağlı olarak değişir. Kartokarikatürlerdeki haritalarda her zaman bir abartı vardır ve harita, bir insana, başka bir canlıya, bir metaya dönüşebilir ya da çizimin içinde bir kenarda bulunabilir. Ancak harita olma özelliğini kaybetmez. Kartokarikatürler, propaganda, eğitim, tanıtım, reklam ve turizm gibi değişik alanlarda özellikle Batı ülkelerinde onlarca yıldır yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde ise henüz gelişme ve yaygınlaşma aşamasındadır. Kartokarikatürlerin ülkemizde yukarıda sayılan alanlardaki çizimlerinin, doğru, amaca uygun içerikle hazırlanması, etkin bir şekilde kullanılmaları için, coğrafyacılar ve kartograflar gibi meslek gruplarınınca üretilmeleri, ayrıca denetleme sistemine tabi tutulmaları bir zorunluluktur. Böylece oluşabilecek zararlı ve sakıncalı durumların önceden önlenmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Copeaux, Etienne. (2012). **Bir Allame-i Cihan: Stefanos Yaresimos (1942-2005)**, Ed. E. Eldem, E. Pekin, A. Tibet, Ç. Anadolu; EtienneCopeaux, *Haritatür: Türk Karikatüründe Coğrafi Harita*, s. 209-234. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- MacEachren, Alan M. (2004). **How Maps Work**. New York/London.
- Michaelis, U. J.;Hall, P. ve Cliffs, E. (1988). **Social Studies For Children A Guide to Basic Instruction**. Ninth edition, New Jersey.
- Pickles, J. (2013). **Uzamların Tarihi**. (Çeviren Kerem Işık), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanrıkulu, M. (2018). **Total Görme Engelli 9. Sınıflara Harita Bilgisinin Öğretimi**. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Tanrıkulu, M. (2011). **Harita ve Pusulanın Farklı Bir Kullanım Alanı: Oryantiring**. MEB Dergi, S. 191, s. 120-126. Ankara.
- Tanrıkulu, M. (2014). **Harita ve Propoganda**. Türk Yurdu Dergisi, S. 324, s. 51-56. Ankara.
- Tanrıkulu, M. (2017). **Haritaya Davet**. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- Tanrıkulu, M. (2019). **Karikatür Haritalar ve Coğrafya Öğretimi**. UCEK 2019 Bildiriler Kitabı, s. 34-40.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Seçkin Yayınevi. Ankara.

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Özel Sayı 2020

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız –Türk Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

İnternet Kaynakları

URL-1: <http://minnesotabrown.com/2013/07/maps-combine-art-propaganda-stories.html>

URL-2: <https://https://www.happywall.co.uk/wall-murals/cartoon-map-of-world-wall-mural>

URL-3: <http://novazelandija2014.blogspot.com/2014/01/zakaj-ravno-nova-zelandija.html>

URL-4: <https://tr.pinterest.com/pin/112167846939602832/>

URL-5: http://www.el-aziz.com/konu_israil_ise_bati_ulkelerinde_basin_ozgurlugu_yok.

URL- 6: <http://kilimgazetesi.de/cevre-kirliligi-konusunda-dev-isbirligi/>

URL-7: <http://emekverdiklerim.blogspot.com/>

URL-8: <https://www.magnoliabox.com/products/arizona-travel-decal-42-21316452>

URL-9: https://twitter.com/tc_icisleri

URL-10: <https://www.karikaturu.com/harita-dedigin-.html>

URL-11: http://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_49944/herkesin-ders-cikarmasi-gereken-karikatur/